

*Пісцова Марія
(Полтава, Україна)*

ПОЛТАВСЬКА ВИШИВАЛЬНИЦЯ ОЛЕКСАНДРА ВЕЛИКОДНА

*У небі сонця золотий клубочок
Розсипає нитки промінні,
їх збирають рученьки дівочі
І гаптують цвіт на полотні*

Максим Рильський

Жива творчість, трепетне відчуття матеріалу притаманні видатній вишивальниці Олександрі Кузьмівні Великодній (21.04.1914, с.Бухалівка Зіньківського району – 26.03.2002, м.Полтава). Батьківська оселя майстрині знаходилась на хуторі Корещина: «За Опішнею був хутірець з 18 хат. Там я й народилася» [3, с.4]. Рано Олександра залишилась сиротою. Батько помер у 1917 році, мати і дві сестри померли голодного 1933 року, переживала все те горе з сестрою Настею [2, с.3]. До школи не ходила жодного дня, але абетку вивчила, коли вже вміла дещо вишивати (у 8 років). Олександра Великодна взяла в ранньому дитинстві голку в руки і не випускала її все життя, про це згадувала так: «Мені тоді було п'ять чи шість років. Одного разу старша сестра, яка саме вишивала рушничок, поклала шитво на лавку і пішла кудись у своїх справах. Я схопила рушничок, забрела під якийсь кущик і давай вишивати. Побачила мою «роботу» сестра – посміялася й заходилася переробляти. А мені дала невеликий клаптик матерії, голку й нитки. Та зовсім небагато часу пройшло після цього випадку, як почали дивуватися сестри, а потім і односельці, дивлячись на мої вишивки». Таким чином, допомагала спочатку матері, а потім старшій сестрі, котрі на той час працювали в Опішнянській артілі художньої вишивки. Три роки й сама була членом цього підприємства та через нестатки пішла до Полтави шукати своєї долі у 1938 році. Три дні блукала по місту в пошуках роботи. Під вечір третього – знеможена, втомлена й голодна – присіла на бур'ян під якимось парканом. Врятувала Ганна Костянтинівна Стрельникова, яка надала притулок. Олександра допомагала по господарству, доглядала її малолітнього сина, а потім взялася й за вишивання. Ганна, побачивши майстерну роботу дівчини, влаштувала її на фабрику художніх виробів (виробничо-художнє об'єднання «Полтавчанка»), де працювала економістом. Незабаром розпочалася друга світова війна. Тривали важкі довгі дні окупації, після визволення майстриня кілька тижнів працювала на відбудові міста. Згодом стала діяти і фабрика художніх виробів, шили солдатські шинелі та гімнастерки, відправляли на фронт. Лише після перемоги Шура-Шурочка (як називали її подруги) знову вишивала барвисті узори.

За більш як 60 років щоденної праці у трудовій книжці стояло лише два штампи одного підприємства про прийняття і звільнення.

З 1968 року О.К. Великодна стала творчим майстром виробничо-художнього об'єднання «Полтавчанка», після чого почався відлік створених мисткинею візерунків, що випускала тоді фабрика.

Вишивальниця безмірно любила свою роботу. Коли працювала ще в цеху, на творчість не було часу. Знайшла вихід: «робочий день починався о пів на дев'яту, а я приходила о сьомій годині ранку. Доки всі зберуться, доки наговоряться, а я вже й душу відведу – вишию якийсь узор новий. Всі тільки дивуються: коли ти встигла?»

Її талант, неординарну особистість підтримував Фурман Віктор Сергійович (1936–2013), різьбяр, мистецтвознавець, який працював головним художником фабрики «Полтавчанка» з початку 1970-х років. Олександра Великодна називала його «духовним сином». В.Фурман залучав майстриню до участі в мистецьких заходах, розповідав про особливості її творчості у газетних і журнальних статтях. Вишивальниця створювала малюнки, зокрема для жіночих блуз, чоловічих «чумачок» та «українок», скатертей, серветок, декоративних доріжок, сувенірних виробів, моделей чоловічого, дитячого, жіночого вбрання. Узори – це її діти, її неспокій, її вогонь, що будив уночі, палив душу жагою творити. «Очі заплющу – воно мені так, наче крутиться щось. Я світло засвічу, олівцем намалюю. Вранці переносу на матерію. Бо якщо я зразу, ввечері, не зроблю, то до ранку вже забуду, щось буде інше» [3, с.4]. У більшості випадків майстриня брала тканину, голку, нитки, а уява вже «на ходу» творила малюнок, зберігаючи тональну м'якість, стриманість, ніжний спокій [2, с.3]. Перед її очима з'являлися нові узори при спогляданні краси природи. Під такими враженнями була вишита сорочка, композиція рукава в ній «складалася з горизонтальної лінії геометричного орнаменту, нижче по полю рукава – ажурні вертикальні смуги мережки і розсип орнаментальних елементів-сніжинок» [1, с.55].

Олександра Великодна – учасниця близько сотень художніх та промислових виставок у Парижі, Марселі, Брюсселі, Москві, Токіо, Канаді, США. У 1974 році відбулася перша персональна виставка її творчих робіт. Дві сотні високохудожніх виробів експонували в залах Полтавського художнього музею.

Вишивальниці було присвоєно звання заслуженого майстра народної творчості України (1976 р.), ще через десятиліття вона стала президентським стипендіатом та членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Мисткиня створила «близько 700 зразків-узорів» [4, с.39], що формували естетику найрізноманітніших виробів, оздоблюваних вишивкою. У її творчих доробках, у невичерпному багатстві та різноманітті застосовано декоративні техніки художньої вишивки, що здавна побутували на Полтавщині, це – лиштва, «солов'їні вічка», ляхівка, штапівка, занизування, зерновий вивід, різні види мережок, рушникових швів. Шовк, маркізет у руках майстрині випромінювали світлу красу душі і ніжність почуттів. Кольорова гама вишивок Олександри Великодної

кількісно небагата і напрочуд вишукана: «білим по білому», пісочні тони, світло-сірі, світло-коричневі, жовтаві. Та в поєднанні з контрастами й умілим підбором вишивальних технік її підсвідомість будує прекрасний образ виробу, робить його унікальним, таким, що заворює. Манишки чоловічих сорочок, манжети на «чумачках», вишиті рукави жіночих блуз та сорочок за народним кроєм, уставки, пухлики, комірці-стійки та відкидні, – все це багатство народної мудрості і простоти пробуджує при спогляданні подив і захоплення.

Вісімдесятилітній ювілей вишивальниці відзначали у Полтавському краєзнавчому музеї у 1994 році. Того ж року вона брала участь у заході «А над світом українська вишивка цвіте» у Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г.Короленка, виставці «Сучасний культовий живопис та писанка» у Полтавському краєзнавчому музеї та інших святах народного мистецтва.

Олександра Кузьмівна, вже будучи на пенсії, довгий час відвідувала художню фабрику, виконувала творчі завдання, не дивлячись на численні хвороби. Директора фабрики Ангеліну Яківну Петрову називала «своєю матусею по добру», вела з нею довгі творчі бесіди. А «духовною сестрою» вишивальниця вважала Олександрю Федорівну Селюченко, неперевершену майстриню глиняної іграшки з Опішного. Закохані в мистецтво, вони сповна віддавалися улюбленій творчості. Ці дві талановиті жінки були схожими у своїй чистоті, добродійстві, моральності й самотності. Про це свідчать рядки з листів Олександри Селюченко до подруги: «... Здоров'я пропало в добавок відданого життя. Така сама ти а тому мені шкода тебе від душі. Ніхто цього, Шура, не зрозуміє, а тому ми можемо зрозуміти одна одну і більше не треба нікому говорити. Багато говорити на папері неможливо. Горить огонь, коли в нього підкладають дрова, а коли з усіх сторін дмуть – він затуха...» [5, с.1].

«Не хвастаючись, скажу, що таких, як Олександра Великодна і я, немає... Щоб так любили мистецтво і віддавали йому себе без остатка. Помремо ми з Кузьмівною, і не буде таких, щоб творили, як соловей співає», – говорила Олександра Селюченко [5, с.1].

Майстриня залишила цей світ у 2002 році, але ще довго будуть пам'ятати вишивальницю-самородка, її дивовижне і незбагненне уміння на чистому полотні творити диво.

Роботи Олександри Кузьмівни зберігаються в експозиції та фондах Київського музею декоративно-ужиткового мистецтва, музеї імені Івана Гончара в Києві, Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського, інших державних та приватних збірнях. Розроблені мисткинею неперевершені за технікою виконання малюнки втілюються у сучасних виробках ТОВ «Леся Українка» [6, с.9].

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Кара-Васильєва Т. Полтавська народна вишивка. / Т. Кара-Васильєва. – К: Наукова думка, 1983. – 135 с.*
2. *Марченко В. Життя ясні узори / В. Марченко // Зоря*

Полтавщини. – 1988. – 8 березня.

3. Пономар Л. Дивосвіт полтавської вишивки / Л. Пономар // *Голос України. – 1998. – 3 лютого.*

4. Фурман Віктор. Олександра Кузьмівна Великодна / В. Фурман // *Народне мистецтво. – 2002. – № 1–2. – С.39*

5. Електронний ресурс. [http : //opishne-museum. gov.ua/ component/content/article/47 -](http://opishne-museum.gov.ua/component/content/article/47)

[departments/seluchenkosadiba/305-spilkuvannvadrushba](http://www.vushuvanka.pl.ua/page 09)

6. Електронний ресурс, <http://www.vushuvanka.pl.ua/page 09>

Бабенко Олександр

(Полтава, Україна)

ТВОРЧИСТЬ МАЙСТРА НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРИ ВЕЛИКОДНОЇ ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті показано особливості творчості видатної полтавської вишивальниці Олександри Великодної, розкриті головні риси її характеру, вплив її творів на художньо – естетичний розвиток підростаючого покоління.

Олександра Кузьмівна Великодна, полтавська вишивка, традиції, художньо-естетичний розвиток, народне декоративно-ужиткове мистецтво.

Актуальність і постановка проблеми. Полтавщина – особливий регіон, так звана, духовна скарбниця, своєрідна мекка народного мистецтва. Вона має багатовікову історію розвитку традиційних художніх промислів. Полтавська вишивка посідає чільне місце серед них. Донедавна існувало декілька творчих осередків у різних районах області, діяли потужні підприємства по виготовленню сувенірної продукції. Вироби відзначалися характерними ознаками: дивовижною орнаментикою, гармонійним кольоросполученням, вишуканою деталізацією форм. Кращі взірці народних ремесел поступово поповнювали фондові колекції місцевих музеїв і складають великий пласт традиційної художньої спадщини.

Одним з найяскравіших представників полтавської традиційної вишивки вважається Олександра Кузьмівна Великодна, яка своєю творчістю уособила головні регіональні риси цього унікального виду народного декоративно-прикладного мистецтва. З нагоди сторіччя з дня народження видатної майстрині культурна громадськість області, провідні мистецтвознавці та науковці відзначають поважний ювілей, акцентуючи увагу на феноменальні особливості її творчого доробку.

Теоретичний аналіз проблеми. На протязі багатьох століть історії українського народного декоративно-ужиткового мистецтва поступово викристалізувалися деякі видатні імена, які стали знаковими, сформували обличчя Полтавщини на терені національної культури.

У колах мистецтвознавців, фахівців народного мистецтва постійно акцентують увагу на унікальність визначних осередків традиційної творчості Полтавщини з яскраво вираженими творчими особистостями.